

Poznata je izreka „slika govori više od tisuću riječi“. Time se označuje velika moć slike koja se utiskuje u sjećanje, zanosi i potiče, oduševljava i ogorčuje. Riječi prolaze, a slike ostaju. Evanđeoskoj tvrdnji, da je u početku bila Riječ, danas se odgovara da je slika prije riječi i da će posljednja biti slika, a ne riječ. Bilo kako bilo, medij slike zauzima veliku ulogu i u životu po vjeri. Iako se poimanje slike tijekom vremena mijenjalo, činjenica je da se u svakoj slici nalazi poruka. Nju otkriti na to poziva i ova studija, koja mediju slike pristupa povijesno, teološki i praktično te opisuje ulogu slike u govoru vjere. Riječ je o novoj knjizi Nedjeljke s. Valerije Kovač *Mjesto slike u govoru vjere. Povijest – teologija – primjeri*, koju je krajem prošle godine objavio zagrebački „Glas Koncila“.

U tvrdom uvezu na 395 stranica s brojnim slikovnim priložima uz predgovor, uvod i sažetak na hrvatskom i engleskom te obilnu bibliografiju, knjiga se sastoji od tri dijela. U uvodu (str. 13–20) autorica navodi razloge izbora teme te metodološki određuje opseg i objekt svoje studije. U prvom

dijelu (str. 21–116) raspravlja o povijesnoj i teološkoj ulozi slike, o mogućnosti i opravdanosti slika u kršćanstvu. Tijekom povijesti slike su se upotrebljavale za poučavanje u vjeri, u bogoslužju i štovanju, u osobnoj pobožnosti te kao umjetnička ostvarenja u sakralnoj umjetnosti. U istom dijelu s. Valerija predstavlja i kristološko-inkarnacijske (Krist je slika Boga nevidljivoga – Kol 1, 15) i teološko-antropološke (čovjek je stvoren na sliku Božju – Post 1, 26) razloge u prilog mogućnosti slika. Odlučujuće je uprizorenje Boga Isus Krist i živi čovjek prema Irenejevoj: *Slava je Božja – živi čovjek*. Taj povijesni dio završava promišljanjem o napetom odnosu slike i riječi te slike i sakramenata.

U drugom dijelu (str. 117–181) autorica nas upoznaje sa suvremenim teološkim pristupima slici navodeći primjer dvaju njemačkih teologa s obilnim citatima iz njihovih djela u vlastitom prijevodu. Alex Stock na monumentalna je način u jedanaest svezaka na četiri tisuće stranica izradio svoju *Dogmatsku poetiku* i predstavio slikovno prikazivanje sadržaja vjere. U potra-

zi za *vera ikon* Peter Hofmann istako je sadržajni potencijal slike i njezinu nemjerljivu vrijednost u interpretaciji vjere. Slika vodi čak do životne preobrazbe onoga koji je s vjerom promatra.

Da ne ostane sve na teoriji bez praktične primjene, treći dio (str. 183–369) svoje studije s. Valerija posvetila je tumačenju vjere u raznolikosti slikovnih prikazanja. Tim dijelom prešla je od povijeno-teološkog promišljanja na praktičnu uporabu slika u govoru o vjeri. U 55 slika predstavila je povijest spasenja od stvaranja prvog čovjeka do posljednjeg suda. U tom dijelu autorica nam savjetuje da na osoban način stupimo u dijalog sa slikom kako bismo otkrili njezinu poruku. Katehetski usmjereno predstavila je raznolikost autora, povijesna razdoblja, motive te interpretaciju religioznih umjetničkih slika kako bi zaključila da je poruka vjere i u svome vizualnom razumijevanju neiscrpna te da se na različite načine može doživljavati, predočivati i aktualizirati u svakome vremenu i kod svakoga autora.

Što reći o ovoj interdisciplinarnoj studiji, svojevrstnom prvijencu na hrvatskome jezičnom području? Za svaki podnaslov studije: povijest, teologija i primjeri dodajmo po

jednu misao. Prva misao: *slika susreće riječ*. Unatoč starozavjetnoj zabrani koju je prihvatila najranija Crkva, borbeno zastupali ikonoklasti i odlučno provodili reformatori, slika je imala svoje mjesto u pouci vjere, u štovanju, pobožnosti i umjetničkom predstavljanju. Kao svjedoke za tu tvrdnju autorica je pozvala Ivana Damačanskoga za teologiju ikone i Christopha Schöborna za teologiju slike. Svjesna činjenice da se Božja objava događala riječima i djelima (*verbis et gestis*, DV 2) umjesto antagonizma između slike i riječi, s. Valerija zastupa njihovu komplementarnost, jer i biblijska riječ puna je slikovita izraza. Tomu je izvrstan primjer *Die Zittauer Bibel*, korizmeno platno iz g. 1472. na kojem je ponad svakoga biblijskog teksta uprizorena biblijska slika. U 90 slika i 90 tekstova sažeta je povijest spasenja, konkretizirana u verbalno-plastičnom upriličenju, predstavljena životna *Biblija* za neuke i učene, svjedočanstvo srednjovjekovne duhovnosti i liturgije.

Druga misao: *slika susreće teologiju*. Autorica zastupa mišljenje da u novijim teološkim promišljanjima slika sve više dobiva na važnosti. Iako je sustavna teologija u sljedbi prosvjetiteljske misli zanema-

rila ulogu slike u navještaju vjere, suvremeni teološki pristupi naglašavaju njezinu važnost u razvoju kršćanske vjere i dogme pripisujući joj spoznajnu vrijednost i nositelja poruke. Za svjedočanstvo toj tvrdnji s. Valerija navodi *Poetsku dogmatiku* Alexa Stocka koji je proučavao poklad vjere u poetskim izvorima kršćanstva u liturgiji, poeziji i umjetnosti povezujući te izvore, posebice pak umjetničko stvaralaštvo kao *locus theologicus*, u inovativnu dogmatsku cjelinu s novim sustavnim i sadržajnim naglascima. U traganju za pravom slikom Peter Hofmann pokušao je izraditi smjernice za teologiju slike oslanjajući se na slikovitost Božje objave: *logos* i *eikon* upotpunjuju se, a i vatikanski „Veronikin rubac“ kao kulturna slika ulazi u područje božanske objave, crkvene predaje i liturgijske prakse. Budući da se pri gradnji bazilike sv. Petra taj, ne ljudskom rukom naslikan pravi Isusov lik, *vera ikon*, zagubio, u svome kriminalističkom romanu *Das Göttlicher Gesicht. Die abenteuerliche Suche nach dem wahren Antlitz Jesu* Paul Badde pronalazi ga u Manoppellu, u Abruzzima, kamo je i Benedikt XIV. g. 2006. privatno hodočastio.

Treća misao: *slika susreće katehezu i život po vjeri*. Budući

da svaka slika sadržava poruku, autorica je u višegodišnjoj katehetskoj praksi očitavala značenje slike u razumijevanju kršćanske vjere. Slike u crkvama više su nego samo estetski užitak. Sve što je uprizoreno ima vjersko značenje. Kršćanska umjetnost usvaja u slici sadržane riječi i pripovijeda Božju povijest spasenja s ljudima, naviješta poruku vjere. Svaka slika govori riječima i nema slike bez riječi. Slike žive u dijalogu s promatračem i tako otkrivaju svoju poruku. U pronalaženju te poruke, promatrač umjetničkog djela može utonuti u razmišljanje i molitvu. Stoga mu je potrebno poznavanje riječi skrivene u slici, kako bi shvatio značenje onoga što vidi.

Antagonizam između slike i riječi utjecao je na kulturu zapadnih naroda i na svijest pojedinca. Slika je uvijek upitna. Riječ redovito stvara pukotinu između neposrednoga osjetilnog učinka i objektivnog značenja. Nasuprot jednoznačnoj riječi postavlja se višeznačna slika, koja oživljava i objašnjava riječ. Slike su stoga živo, osjetno i kritičko tumačenje vjere, bude vjersku aktivnost, produbljuju svijest o vjeri i njeguju duhovni i moralni život. Navještaj biblijske poruke događa se ponajprije po riječima. Te riječi prati

i doživljaj vidljivog u liturgiji, u glazbi i pjesmi, u umjetnički osmišljenome crkvenom prostoru. Stoga su slike remekdjela didaktičke pripreve za biblijsku vjeru. Sveti tekst koji su ljudi napisali za ljude i kršćanska umjetnost koju su stvorili umjetnici tijekom stoljeća, mogu se spojiti u jedinstveno djelo navješćaja, u govor o vjeri.

Kako se tijekom kršćanske povijesti spor oko slika nikada do kraja nije riješio, tako i autorica svoju interdisciplinarnu studiju ostavlja bez zaključka. Time želi potaknuti čitatelja da sam posegne za umjetničkim slikama te u dijalogu s njima otkrije njihovu poruku.

Bogata literaturom, posebice onom njemačkom, studiji nedostaje kazalo imena pa i

pojмова kako bi se olakšala praktična upotreba na teološkom i katehetskom području. Napomenimo i da *Novi zavjet* poznaje samo jednu poslanicu Kološanima (usp. 1 Kol 1, 15, str. 160.). Za put „odozdo“, tj. uzdignuće duše Bogu uz Tomu Akvinskoga i Karla Rahnera (str. 87–89) nedostaje ime Bonaventure iz Bagnoregia.

Uz te neznatne nedostatke izvorna studija posjeduje teološku, katehetsku i ikonografsku vrijednost i time obogaćuje hrvatsku kulturu i bogoslovnu znanost. Knjiga je iznimno vrijedna i korisna za studente teologije i religioznih znanosti kao i za katehete u radu s vjeroučenicima. Zainteresiranom čitatelju pružit će zanimljivo štivo o važnosti slike u govoru vjere.